

VIHAR JUDIT
ANTIK ELEMEEK AKUTAGAVA RJÚNOSZUKE
MENSURA ZOILI CÍMŰ NOVELLÁJÁBAN

„Nagy író az, akinek halála után harminc évvel tíz elbeszélését még olvassák. Ha öt elbeszélését, akkor híres, ha hármát, akkor is írónak nevezheti magát” – írja Akutagava Rjúnoszuke (1892–1927), a modern japán próza egyik legkiemelkedőbb egyénisége, a Taisó-korszak (1912–1927) legkiválóbb írója. Ennek alapján igazán nagy írónak nevezhetjük Akutagavát, hiszen novellás köteteit a világ minden részén, szinte az összes nyelven szétkapkodja az olvasók tábora. Alkotóművészetének köszönhető, hogy a modern japán irodalom a világirodalom része lett. Munkássága egyesíti keletet és nyugatot, az ősi kínai és japán kultúrát, az antik és a modern civilizációt. Tragikus végű élete során nyolc elbeszéléskötete jelent meg. Írásainak témái többnyire az emberi cselekedetek mozgatórugóit, a kor etikai problémáit vizsgálják, a művész és az alkotás viszonyát elemzik. Lét és nemlét, a filozófia és az erkölcs legfontosabb kérdéseire keresi a választ. *Kuroszava Akira* Akutagava két novellájából: *A vihar kapujában* (Rasómon, 1915) és a *Bozótmélyben* (Jabu no naka, 1921) címűekből készítette el a népszerű filmet.

Akutagava rendkívül bonyolult korban élt. A hosszú évszázadok állóvize után 1868-tól, a Meidzsi-reformtól kezdődően megszűnt Japánban a több évszázados bezártság, és a megújult világban egyszerre akartak pótolni mindent. Ebből következik, hogy a különböző irodalmi irányzatok nem egymás után jelentkeztek, mint ahogy Európában a romantika, a naturalizmus stb., hanem egyszerre. A korra az európai minta korlátlan majmolása volt jellemző. Akutagava szerint Japánnak eredeti, saját kultúrával kell rendelkeznie, s nem az a lényeg, hogy mit vegyenek át, hanem az, hogy hogyan. „Széleskörű irodalmi ízlés jellemzi, amely Nietzsche-től Tolsztojig és Dosztojevszkijig terjed” – írja róla J. Thomas Rimer. Szokatlan, meghökkentő eseményre van szüksége ahhoz, hogy a művészi kifejezés maximális erejével ábrázolhassa a témát. Stílusjegyei a tömörség, a pontos és világos megfogalmazás. Írásai nem cizellált ecsetvonások, hanem kemény kézzel megfestett tusrajzok. A magasztos és az ironikus látásmód nála egymás mellett van jelen. A nagy előd, Nacume Szószeki (1867–1916) ezt írja róla: „Soha, senki sem tudott még így megnevettetni. Finom ízlés és őszinte humor jellemzi írásait.”

Akutagava sok művében fordul az európai klasszikus kultúra felé, görög és római mitológiai alakok gyakran szerepelnek írásaiban, emellett a kereszténység problematikája is izgatja, több Krisztusról szóló elbeszélése van, például az *Egy keresztény halála* (Hokjónin no si, 1918), *A nankingi Krisztus* (Nanking no Kiriszuto, 1920).

Az 1916-ban íródott *Mensura Zoili* című, viszonylag korai elbeszélése valóságos és képzelt elemek ötvözete. A művet Akutagava a japán irodalomban oly gyakori *sisószeccu* formában, vagyis egyes szám első személyben írja le. Akutagava írásai általában álom és valóság között lebegnek. Ebben az elbeszélésben a hős egy hajón utazik, s vele szemben különös férfi foglal helyet. Hősünk, miközben az európai vodkát iszogatja, maga sem tudja, hogy a hajószalonban ül-e, vagy egy átlagos szobában. A ringató érzés, az ablak mögül felsejülő víz látványa miatt mégis úgy érzi, hosszú hajóutazáson van. A vele szemben ülő szakállas, szögletes állú, erős szemüveget hordó férfiról az az elképzelése támad, mintha már látta volna valahol, valamikor, de ebben sem biztos. A férfi külsejéből arra következtet, hogy bizonyára író vagy festőművész. Akutagava írásaiban gyakran felvetődik a 20. század írónak nagy kérdése: mi ér többet, az élet, vagy a művészet. Akutagava egyértelműen a művészetet tartja elsődlegesnek, amiért meg kell szenvedni úgy, ahogy József Attila is vallja a mottóul idézett magyar népdallal: „Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni.” Akutagava *A pokol kínjai* (Dzsigokuchen, 1918) című elbeszélésében Josihide, a festő csak úgy tudja megfesteni a pusztító tűzvész képét, ha

maga is látja, átéli az iszonyat pillanatát. A csodálatos mű elkészül, de a festőművész felakasztja magát, s nem sokkal ezután örökre elfelejtik. „Amikor A pokol kínjait olvassa az ember, óhatatlanul is a Michelangelóról szóló legenda jut az eszébe. Állítólag keresztre feszített egy ifjút, hogy híven meg tudja festeni Krisztus szenvedéseit.” – Írja az orosz műfordító és irodalomtörténész, Vlagyimir Grivnyin. Akutagava már húsz éves korában a művészet fontosságát hangsúlyozza: „Baudelaire egy sora többet ér egy ember életénél.” A *Mensura Zoili* című elbeszélés is azon műveinek sorába tartozik, ahol a művészet értékeinek fontosságán töpreng.

Hősünk a művész külsejű férfitől tudja meg: még egy hétig kell hajóznuk, hogy eljuthassanak Zoiliába. Milyen ország is Zoilia? Hősünk eddig még nem is hallott erről a köztársaságról. Persze nem is hallhatott, mert ez az ország Akutagava képzeletében született meg. Akutagava más novellájában is olvashatunk képzeletbeli birodalomról, így a *Különleges sziget* (Fusigi na sima, 1923) című írásában is hajón utazva érkezik el Szusszanrap képzelt szigetére, az elnevezés kulcsa könnyen megfejthető, ha fordítva elolvassuk a sziget nevét. Ez az elbeszélés kései visszacsengése a *Mensura Zoil*nak, szintén a művészet értékelését veti fel olyan formában, hogy a Szusszanrap nevű sziget állandóan zöldségtermesztéssel foglalkozik, hegyekben állnak ott a zöldségek, de sosem lehet tudni, melyik a jó. De vajon miről nevezetes Zoilia? Van egy értékmérő műszerük, amely számokkal mutatja ki, mennyit ér egy festmény vagy egy regény. Külsőleg olyan ez, mint egy mérleg, csak nem emberek állnak fel rá, hanem festményeket és könyveket helyeznek el rajta. Persze időnként a keretek és kötések zavarólag hatnak, de a mérés után már nincs probléma: vissza lehet rakni ezeket.

Régen csak békák lakták ezt az országot, de Pallasz Athéné emberré változtatta őket. Ezért van az, hogy még most is némelyik lakos beszédhangja kuruttyolásra emlékeztet. Az első emlék Zoiliában arról a tudósról maradt, aki Homéroszt ócsárolta, s emiatt márványtáblán örökítették meg szavait. Ez a műszer a kultúra fegyvere: azok az írók, akik eddig bárányhúsként árusították a kutyahúst, most nem ússzák meg szárazon! A zoilii Hírmondó szerint itt található a világ legjobb egyeteme is.

A kultúra mérlegét Zoiliában már az országhatároknál is felállították, nehogy bejuthassanak a köztársaságba holmi értéktelen regények vagy festmények. Japán írók és festők műveit is be akarták hozni Zoiliába, és az eredmény elég gyatra volt, annak ellenére, hogy hősünk és népe türethetőknek tartja ezeket az alkotásokat.

Eközben a legfrissebb zoilii Hírmondóból elolvassák, hogy mennyit érnek az utóbbi hónapban publikált japán elbeszélések. Hősünk Kume Maszao alkotása iránt érdeklődik, aki valóságos személy, Akutagava egyik legjobb barátja, író. A *Mensura Zoili* című elbeszélés írásakor még élt, 1924-ben követett el öngyilkosságot. Halálának pontosan a harmadik évfordulóján, 1927-ben vetett véget életének Akutagava azzal, hogy kelletnél több veronált vett be. A továbbiakban Kume elbeszéléseiről kezdenek beszélgetni a hajószalonban, egyik írásáról a különös műszer kimutatja, hogy teljesen értéktelen, hiszen az emberi lét értelmetlenségét taglalja. A szögletes állú férfi ezek után megjegyzi, hogy hősünk *Pipa* című írását is említik a Hírmondóban, amelynek értéke körülbelül ugyanekkora, ráadásul eléggé terjengősnek is mondható. Hősünk meglehetősen kellemetlenül érzi magát, mire a szögletes állú azt javasolja, hogy írja újra munkáit, hogy azok igazi értékeket képviseljenek. Hősünk azonban nem hagyja magát, azzal replikázik, hogy az sem biztos, vajon a műszer jól működik-e. Az értékmérő ellenőrzésére azt a módszert alkalmazzák Zoiliában, hogy egy elismert művet helyeznek a műszerre, mondjuk a modern novellaírást mesterének, Maupassant-nak egy novelláját, amelynél rögtön nagy értéket mutat a műszer. Érdekes módon viszont törvény tiltja, hogy a Zoiliában íródott műveket megvizsgálják. A nép nem járul hozzá: „*Vox populi – vox dei*”, s ehhez betű szerint ragaszkodnak a zoiliiak. A pletykák szerint azonban valamikor régen, mikor még az értékmérőre rakták a helybeli alkotásokat, csak minimális értékeket mutatott a műszer, s ez gondolkodásra készítette Zoilia lakóit: vagy kételkednek a műszer hitelességében, vagy pedig műveik értékét kérdőjelezzik meg. Természetesen egyik sem volt túl örömdetes. De maradjunk annyiban, hogy ezek csak pletykák.

Az ironikus csipkelődéseket Akutagava helyzetkomikummal oldja fel: ebben a pillanatban a hajó hirtelen megdől, s a szögletes állú férfi székestül együtt a földre huppan. A zoiliai Hírmondó sok-sok példánya szanaszét repül, a vodkásüveg is kiborul, s végül a hajó ablaka mögül eltűnik a hullámzó tenger képe. Kitér a pánik: nem történhetett más, mint hajótörés, vagy pedig egy víz alatti vulkán jött működésbe.

Az író azonban hirtelen váltással a képzelet világából a valóságba navigálja az olvasót. Az egész történet csak álom volt, hősünk elbóbiskolt, s most a dolgozószobájában ül saját hintaszékében, St. John Ervine valószínűleg nem valami érdekfeszítő színdarabját olvasva merült álomba. A hintaszék imbolygása miatt úgy érezte, hogy hajó himbálja, talán ezért volt az a különös álom. Akutagava azonban hű marad önmagához, ironikus-sejtelmes stílusához, mert az elbeszélés utolsó mondata még mindig játékot sugall: hősünk nem tudja, hogy a szögletes állú férfi Kume Maszao volt, vagy talán valaki más.

VIHAR JUDIT
Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK
Szláv és Balti Filológiai Intézet
Károli Gáspár Református Egyetem BTK
Japán Tanszék